

tyneeseen romaaniin *Suuri illusio*. Sieltä hän nostaa esiin maisteri Helan lausuman, jossa tämä kieltäytyy riistämästä Koskenniemen laakeriseppelettä, mutta lausuu: ”hänen paikkansa on ja täytyy tällä hetkellä olla historiassa”. Tarkka jättää kysymyksen tarkoituksellisesti avoimeksi, mutta toteaa kuitenkin: ”Häikiö kuvaa jäännöksettä Koskenniemen paikan historiassa ja tekee samalla parhaansa siirtääkseen hänet lopullisesti sinne.”

Toisaalta Häikiön kulttuurihistoriallinen työ nostaa Koskenniemen – ja näin uskon monen ajattelevan – yhäti ajankohtaiseksi kulttuurivaikeuttajaksi, jonka teksteihin ja kirjoituksiin toistuvasti palataan. Monet Koskenniemen runoista on sävelletty ja musiikin kautta runot kuten ”On suuri sun rantas autius” elävät klassikoina monen kuoron ohjelmistossa.

Häikiö dokumentoi mittavan tutkimuksensa historian tutkijan tarkkuudella ja selkeydellä. Laajan lähdeluettelon ja henkilöhakemiston lisäksi kirjan lopussa on luettelo V.A. Koskenniemen runojen sävellyksistä.. Luettelo on hyödyllinen ja informatiivinen ja helpottaa merkittävästi yhtymäkohtien löytämistä Koskenniemen runouden ja musiikin välillä.

SAMULI SUOLANEN
TEOL. MAIST., LAPPEENRANTA

PATRICIA BELL (TOIM.)
Episcopal Visitations in
Bedfordshire 1706–1720.
The Publications of the
Bedfordshire Historical
Record Society Vol. 81.
Suffolk: The Boydell Press
2002. 256 s.

Bedfordshire kuuluu niihin alueisiin Isossa Britanniassa, joissa on jo pitkään harjoitettu aktiivista paikallishistorian tutkimusta sekä akatee-

misin että harrastelijavoimin. Kotiseutuun kohdistunut kiinnostus on ulottunut sukututkimuksesta maalojen selvittämiseen ja Englannin sisällissodasta kirkkohistoriaan. Patricia Bellin toimittama kokoelma piispantarkastusasiakirjoja 1700-luvun alusta liittyy tähän tutkimuskiinnostukseen.

Bedfordshire on kirkkohistoriallisesti kiinnostava myös John Bunyanin *Kristityn vaelluksen (Pilgrim's Progress, 1678)* syntysijana. Bunyania käsittelevässä tutkimuksessa Bedford ja sitä ympäröivä maaseutu jäävät usein vain taustaksi. Patricia Bellin julkaisema lähdekokoelma avaa kuitenkin kiinnostavia kurkistuksia tähän maailmaan vain parin vuosikymmentä Bunyanin kuoleman (1688) jälkeen.

Bedfordshire kuului uudenajan alussa Lincolnin vuonna 1072 perustettuun hiippakuntaan. Se jakautui 1700-luvun alussa kuuteen rovastikuntaan (deanery): Bedford, Clapham, Dunstable, Eaton Socon, Fleet ja Shefford. Seurakuntia hiippakunnassa oli kaikkiaan 120, valtaosa niistä hyvin pieniä, vain muutamien kymmenien perheen muodostamia yhteisöjä. Keski-ikäiseen tapaan piispan velvollisuutena oli joka kolmas vuosi tarkastaa hiippakuntansa seurakunnat. Lincolnin piispoista William Wake täytti tämän velvollisuutensa suorittamalla tarkastuksen hiippakunnassaan vuosina 1706, 1709 ja 1712, häntä virassa seurannut Edmund Gibson vuosina 1717 ja 1720. Bellin lähdejulkaisu sisältää mainittujen vuosien piispantarkastusasiakirjat. Piispantarkastuksen välillä seurakuntien tarkastaminen kuului arkkidiakoneille (archdeacons) samaan tapaan kuin Suomessa rovasteille. Näiden tuottamia asiakirjoja tähän julkaisuun ei kuitenkaan sisälly. Varhaisemmat Lincolnin hiippakunnasta säilyneet tiedot tarkastuksista ovat 1600-luvun alusta.

Perinteisen piispantarkastuksen merkitystä kohotti 1600-luvun lopulta alkaen lisääntynyt nonkonfor-

mismi. Suvaitsevaisuusasetus (Toleration act) vuodelta 1689 salli myös independenteille kulttivapauden sekä oikeuden rukoushuoneiden (Meeting House) perustamisen. Anglikaanisen valtionkirkon näkökulmasta vapaakirkollisuuden kasvu oli tämän jälkeen jatkuva huolenaihe. Tästä syystä piispantarkastuksissa pyrittiin selvittämään, kuinka monta nonkonformistia alueella oli ja mihin uskonnollisiin ryhmiin he kuuluivat. Myös uskonpuhdistuksen jälkimainingeissa tappiolla jääneiden katolilaisten luku pyrittiin selvittämään. Ennen 1700-luvun loppua katolilaisilla ei yleisesti ottaen ollut omia jäsenrekisterejä vaan anglikaanipapit pitivät kirjaa myös heistä. Lontoon piispa Henry Cromptonin nimeä kantavasta väestönlaskusta (Crompton Census 1676) alkaen papit veloitettiin merkitsemään väestö sen uskonnollisen vakauksen mukaisesti konformisteiksi, non-konformisteiksi tai ”papisteiksi”. Tosiasiallisesti katolilaisia ei Bedfordshirella 1700-luvun alussa juurikaan ollut. Piispan saamien vastausten valossa vain kahdessa seurakunnassa mainitaan olleen ylipäättään joku katolilainen.

Piispa William Wake ryhtyi piispaksi tultuaan kehittämään piispantarkastusinstituutiota hiippakunnassaan. Hän laati kyselylomakkeen (questionnaire), joka lähetettiin painetussa muodossa kuhunkin seurakuntaan. Kyselykaavakkeessa tiedusteltiin muun muassa seurakunnan virkatilannetta, dissidenttien määrää ja ”laatua”, tietoja seurakunnan alueella olevista rukoushuoneista, kouluista ja köyhäinhoidosta. Lisäksi tiedusteltiin samaan tapaan kuin Ruotsissa ja Suomessa seurakunnan arvoesineistä (antiquities). Jo vuonna 1709 viimeksi mainittu kysymys kuitenkin karsittiin. Piispantarkastuksen muodon muuttamisessa Wake oli koko Englannissa edelläkävijä. Ajan myötä hänen kehittämiensä kysymyslomake korvasi keski-ikäisen tarkastuksen myös muissa hiippakunnissa.

Bellin editio pyrkii välittämään papiston vastaukset mahdollisimman luotettavasti. Vastauksissa toistuvat fraasinomaiset latinankieliset ilmaukset hän on kääntänyt nykyenglanniksi. Vastaukset on ryhmitelty seurakunnittain ja sitten esitetty aakkosjärjestyksessä oman rovastikuntansa yhteydessä rovastikunta rovastikunnalta. Menettely on perusteltu, mutta yksinkertainen aakkostaminen olisi voinut palvella Englannin kirkkohallintoon perehtymättömiä käyttäjiä paremmin.

Bellin editio osoittaa erinomaisesti nonkonformismin levinneisyyden ja alueelliset erot siinä. Keskimäärin joka kymmenes aikuinen henkilö lukeutui Bedfordshiressa johonkin nonkonformistiseen ryhmään. Tyypillinen esimerkkiseurakunta oli Biggleswade, jossa 200 perheestä 18 oli dissidenttejä, lisäksi neljä lukeutui kveekareihin. Stagsdenissa 70 perheestä yhdeksän oli dissidenttejä, pääosa heistä anabaptisteja. Tavatonta ei ollut myöskään se, että 20–25 % väestöstä ilmoittautui nonkonformistiksi. Pienissä seurakunnissa nonkonformistien luku saattoi olla vieläkin korkeampi. Goldingtonissa 60 perheestä 20 (33,3 %), Blonhurstissa 28 perheestä 10 (35,7 %) ja Claphamissa 30 perheestä peräti 11 (36,6 %) oli muita kuin anglikaaneja. Lutonin kirkkoherra vastasi piispan kyselyyn, että seurakunta oli niin suuri ja laaja, ettei hänellä ollut mahdollisuutta esittää tarkkoja lukuja. Tästä joukosta "moni" (many of them) oli anabaptisti, mutta joukkoon mahtui myös joitain kveekareita. Luultavasti eniten nonkonformisteja Bedfordshiressa oli Bunyanin syntymäkylässä Elstowissa (Elvestoe), jossa 1709 tarkastuksessa kylän 73 perheestä (noin 300 henkilöstä) peräti 30 (41,1 %) lukeutui heihin.

Edellä esitetyistä luvuista huolimatta Bedfordshiressä oli myös joukko seurakuntia, joissa papiston ilmoitusten mukaan ei esiintynyt lainkaan organisoitunutta uskonnollista toisinajattelua (Billington,

Eyeworth, Gravenhurst, Hulcote and Salford, Farndish, Marston Moretaine ja Meparsall). Flittonin suhteellisen suuressa seurakunnassa (140 perhettä) oli kirkkoherran tietojen mukaan vain yksi nonkonformistiperhe.

Papiston velvollisuuksiin kuului dissidenttien luvun lisäksi ilmoittaa, millaisesta eriseuraisuudesta oli kysymys. Bromhamissa kirkkoherra Robert Richards tosin totesi, ettei osannut sanoa "minkä sortin nonkonformismista oli kyse. Houghton Conquestin kirkkoherra totesi seurakunnassaan olevan 10 henkilöä, jotka ajoittain (sometimes) osallistuivat "nonkonformistien menoihin". Knottingissa oli muuan nainen, jonka kirkkoherra "otaksui" (I suppose) pitäneen itseään presbyteerinä. Melchbornen kahdesta uskonnollisesta toisinajattelijasta kirkkoherra ei saanut selvää ja arveli, etteivät nämä itsekään tienneet, "mihin lähköön kuuluivat". Sandyn kirkkoherra Jonathan Hooker vastasi piispan tiedusteluun arvelevansa seurakuntansa dissidenttien olevan kaikki antinomisteja ja lapsikasteen vastustajia.

Tavallisimmin nonkonformistien ryhmään kuuluvat olivat anabaptisteja, presbyteerejä tai kveekareita. Bedfordshiressä kveekarismi oli kuitenkin enemmän kuriositeetti, sillä kveekareita oli tavallisesti vain muutama perhe kussakin seurakunnassa. Henlowssa kveekareita oli kaksi henkilöä. Suhteellisen suuressa Dunstabilen seurakunnassa kveekariperheitä oli 12 eli noin 4–6 prosenttia koko väestöstä tuolla alueella. Eaton Brayssa kaikki kolme nonkonformistiperhettä olivat kveekareita. Monessa seurakunnassa heitä ei kuitenkaan mainita olleen lainkaan.

Nonkonformismin ohella Bellin editoimat ja julkaisemat tiedot katekismuksen opettamisesta ja kuulusteluista Bedfordshiressä ovat mielenkiintoisia. Niitä alettiin määrittäetöisesti kerätä kuitenkin vasta Edmund Gibsonin piispuuskaudella

vuodesta 1717 alkaen. Tätä varhaisemmat tiedot perustuvat piispan kysymyksiin seurakunnan alueella olevista kouluista.

Samoin kuin Suomessa papisto oli velvoitettu opettamaan katekismusta kirkon virallisen katekismuksen eli tässä tapauksessa *Book of Common Prayerin* mukaisesti. Näin pääsääntöisesti tapahtuikin, mutta vastauksista piispalle käy ilmi, että Bedfordshiressä oli käytössä muitakin katekismuksia. Joissain seurakunnissa kirkkoherrat vastasivat, "ettei mitään muuta katekismusta kuin kirkon" ollut käytetty (Flitwick). Vakuuttelun sanamuoto kertonee siitä, että papisto pelkäsi leimautumasta itsekin nonkonformismin suosijaksi.

The Book of Common Prayerin ohella Bedfordshiressä käytettiin Kentissä Margaten kirkkoherrana 1600-luvun lopussa toimineen John Lewisin kokoama anglikaanista akroamaattista katekismusta, *The Church Catechism: Explained, By Way of Question and Answer; And Confirm'd by Scripture Proofs; Divided Into Five Parts, and Twelve Sections, Wherein A brief and plain Account is given of, I. The Christian Covenant. II. The Christian Faith. III. The Christian Obedience. IV. The Christian Prayer. V. The Christian Sacraments.* Esimerkiksi Bromhamin kirkkoherra Robert Richards tunnusti avoimesti käyttävänsä tätä katekismusta pedagogisista syistä. Kempstonissa Lewisin katekismusta luettiin samasta syystä nuoremmille, kun taas vartuneemmat lukivat virallista katekismusta. Kuten Suomessa myös Bedfordshiressä katekismuksen valintaan näyttävät vaikuttaneen sekä arvovalta että pedagogiset syyt.

Bellin toimittama lähdekokoelma on varsinainen aarreaitta 1700-luvun alun englantilaisen seurakuntaelämän tutkimukselle. Piispan tarkastuksen mekaanisen toteuttamistavan vuoksi paikalliset huomiota herättäneet ilmiöt jäävät kuitenkin katveeseen. Esimerkiksi Suomessa tyypilliset tiedot pappien ja seurakuntalaisten välisistä suhteista puut-

tuvat tai ovat luettavissa ainoastaan rivien välistä. Tällaisenaankin tämä aineisto avaa kuitenkin sekä kirkkohistoriaan että paikallisyhteisöjen sosiaalihistoriaan valtavasti kiinnostavia uusia kysymyksiä, jotka odottavat tutkijaansa. Bellin kirjan hyvän saatavuuden ja huolellisen editoinnin vuoksi se soveltuisi erinomaisesti myös opinnäytetöiden lähteeksi.

ESKO M. LAINE
DOS., JOENSUU

PAUL AVIS
Reshaping Ecumenical
Theology: The Church
Made Whole. London: T & T
Clark 2010. 209 s.

Ekumeeninen liike ja teologia saatavat ovat kriisissä, Paul Avis toteaa, mutta niillä on suuria mahdollisuuksia ja niille on suuri tarve. Avis, jonka työnkuvaa voisi kutsua anglikaanisen kirkon ekumeeniseksi päävirka-mieheksi, on ollut mukana sekä ekumeenisen liikkeen käytännössä että teorianmuodostuksessa useamman vuosikymmenen ajan. Hänet tunnetaan ekklesiologian ammattilaisena, joka on kirjoittanut useita monografioita ja artikkeleita.

Reshaping Ecumenical Theology on ammattitaitoisesti kirjoitettu ekumeniikan perusteos, joka soveltuu monenlaisille lukijoille. Kirja toimii johdatuksena ekumeenisen teologian peruskysymyksiin ja ajankoh-taiseen tilanteeseen, mutta tarjoaa myös alan ammattilaisille syvempää tietoa ja ehdotuksia. Teoksen kymmenestä luvusta osa pohjautuu Avisin esitelmiin erilaisissa korkeatasoisissa tilaisuuksissa, osa on laajennettuja versioita hänen aiemmista artikkeleistaan. Tällainen rakenne tuo toisinaan hienoista toistoa edellisiin lukuihin nähden, mutta viime kädessä toimii sekä kertaavana elementtinä että lukujen itsenäisen lukemisen mahdollistajana. Ratkaisu on lopulta

toimiva: kirjan läpi kulkee punaisena lankana tietty tarkastelukulmien laajeneminen. Samalla Avis etenee kohti tarkempia käytännön ehdotuksia.

Teoksen vahvuuksia ja teemoja voi molempia lähestyä kolmikoh-taisen jaottelun kautta. Vahvuuksista ensimmäinen on tekstin korkea taso: se on samalla selkeää ja ammattitaitoista. Argumentaatio etenee sulavasti, väliotsikot rytmittävät tekstiä ja monista asioista tarjotaan havainnollistavia jäsennyksiä. Toiseksi Avisin teksti on laaja-alaista ja monipuolista. Ensimmäinen luku tarjoaa kirkko-opin peruskurssin. Avis ottaa huomioon sekä ekumeenisen metodiikan, hermeneutiikan että kirkkohistorian. Kolmanneksi hän lähestyy ekumenian haasteita sekä käytännöllisinä että teoreettisina kysymyksinä. Kumman näkökulman tahansa huomiotta jättäminen olisi hyvin ongelmallista, mutta toisaalta molempien esilläpito vaatii laajaa ammattitaitoa ja kokemusta.

Avisin pääteemoista ensimmäinen on erilaisuuden realistinen käsittely. Hänen mukaansa kaikilla ekumenian tasoilla, etenkin ylimmillä, on otettava entistä selvemmin huomioon kristikunnan suuri diversiteetti. Avisin kanta on, että erilaisuus kuuluu kristinuskoon. Siksi se on opittava entistä enemmän näkemään rikkautena. Samalla hän painottaa tarvetta sitoutua pyrkimykseen kohti näkyvää ykseyttä ja kommuuniota.

Toiseksi Avis korostaa yhteyden ja lähetyksen yhteenkuuluvuutta ja painottaa tarvetta ymmärtää tämä syvemmin. Avis liittyy ekumeenisen liikkeen historiassa olennaisen lähe-tysnäkökulman moderniin keskusteluun. Jos yhteyden ja lähetyksen painotukset nähdään erillisinä, kärsii sekä ekumenia että missio. Avisin vahvaa osaamisaluetta on asioiden näkeminen niiden kirkko-opillisessa yhteydessä. Sekä yhteys/ykseys että lähetykset liitetään argumentaatiossa elimellisesti kirkon olemukseen.

Kolmanneksi Avis painottaa rea-lististen tulevaisuussuunnitelmien

olennaista merkitystä. Hänen mukaansa ylioptimistisen ekumeenisen unelmoinnin aika on ohi. Yhteydelle on mahdollista luoda tiemerkejä, mutta tämä vaatii yhteistä ja realistista prosessia sekä sitoutumista. Avis kannattaa vaiheittaisen etenemisen metodia. Monet kirjan ajatuksista liittyvät tämän hahmotamiseen. Tiivistyksenä hyvästä ekumeenisesta teologiasta (ja hyvästä teologiasta yleensä) Avis esittää nelijaon, joka kuvaa hyvin teoksen luettavuutta, ja jonka alkusointu ka-toaa suomennoksessa: johdonmu-kaisuus, uskottavuus, kriittisyys ja rakentavuus (coherent, credible, critical, constructive, s. 42–43).

Avisin teoksen vahvana taustavireenä on hengellisyys. Teksti on akateemista, mutta perustuu vahvaan hengelliseen näkyyn kristittyjen yhteydestä uskollisuutena Kristuselle. Teoksen käytännön sovellettavuus ja mielestäni myös yleinen ekumeeninen laatu rikastuu tämän johdosta. Avis noudattaa omassa tekstissään niitä periaatteita, joita hän suosittelee kaikelle kristittyjen kanssakäymiselle: oman hengellisen tradition tuntemista ja sen varassa toimimista nöyryyden hengessä.

Avis on anglikaani. Tämä näkyy teoksessa selkeänä pohjavirtana. Hän on kuitenkin sangen kykeneväinen käsittelemään myös muiden traditioiden näkökulmia, vaikka luonnollisesti hänen ihanteensa heijastelevat anglikaanista teologiaa ja käytäntöjä. Anglikaanisen kirkon vakavat kiistat seksuaalisuuteen liittyvissä näkemyksissä antavat vahvaa kaikupohjaa Avisin neljälle ohjeelle ristiriitatilanteisiin. Avis argumentoi, että ohjeet sopivat sekä yksittäisille kristityille että kirkkokunnille. Ohjeet ovat seuraavat: hätiköinnin välttäminen, yhteinen Jumalan sanan tutkiskelu, nöyrä asenne sekä toisten loukkaamisesta pidättäytyminen. Näkemysten pohjalla on vahva realismi siitä, että näiden ohjeiden noudattaminenkaan ei takaa erimielisyyksien ratkaisemista, mutta yleensä ehkäisee suurimpia vau-